

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA O'YIN FAOLIYATINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI O'RGANISH

Jizzax shaxri Nilufar nomli 8 MTT psixologi, Shermatova Nargiza
Omonboyevna

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalar o'yin faoliyatining psixologik xususiyatlari va o'yinlarning bolalar psixik taraqqiyotidagi o'rni hususida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: o'yin, psixik taraqqiyot, jamoaviy o'yinlar, individual yondashuv.

Bolaning maktabgacha yoshidagi davrida uning faoliyat doirasidagi kuchi yetadigan xaddi sig'adigan narsalardan tashqari kattalarni faoliyatlari ya'ni ularni jismoniy jihatdan kuchlari yetmaydigan narsalar ham bor. Psixik taraqqiyotning mana shu bosqichida bolalar uchun mavhum nazariy faoliyat, ya'ni nazariy yo'l bilan bilish faoliyatining bo'lishi mumkin emas. Bu yoshdagi bolalarning atrofidagi narsalarni bilish faoliyatining faqat bevosita xarakterli shaklida bo'ladi. Bog'cha bolalarini xaddan tashqari faol ekanliklarining sababi xam ana shundandir. Maktabgacha yoshidagi bola atrofidagi narsalar bilan bevosita Amaliy munosabatda bulishga intiladi. Bu urinda shu narsa xarakterliki bola bilishga tashnaligidan atrofidagi uzining xaddi sigadigan narsalar bilangina emas balki kattalar uchun mansub bulgan uzining kuchi xam yetmaydigan narsalar bilan xam Amaliy munosabatda bulishga intiladi. Buni natijasida bolalarda xaddan tashqari tez ortib borayotgan turli extiyojlari bilan ularning tor imkoniyatlari urtasida keskin karama-karshilik yuzaga keladi. Bolalarni tobora ortib borayotgan turli ehtiyojlari bilan ularning tor imkoniyatlari o'rtasida qarama-qarshilik qanday yo'l bilan xal qilinadi? - Bu qarma-qarshilik faqat birgina faoliyat orqali, ya'ni bolaning o'yin faoliyati orqaligina xal qilinishi mumkin. Buni shu bilan izohlab berish mumkinki birinchidan bolaning o'yin faoliyati qandaydir moddiy mahsulot ishlab chiqarishga qaratilgan faoliyat emas, chunki bolalarni o'yinga undovchi sabab o'yindan kelib chiqadigan natija bilan emas balki shu o'yin jarayonidagi turli xarakatlarning mazmuni bilan bog'liqdir. Ikkinchidan esa bolalar o'yin jarayonida o'z ihtiyorlaridagi narsalarni ularni qiziqtirgan, ammo kattalargagina mansub bo'lgan narsalarga aylantirib, erkin faoliyatda bo'ladilar. Shunday qilib bolalar atrofidagi kattalar uchungina mansub bo'lgan hali o'zlarini kuchlari xam yetmaydigan juda ko'p narsalarni o'yin orqali o'zlashtiradilar. O'yinning bolalar psixik taraqqiyotidagi qudratli roli mashxur pedagog va psixologlardan tashqari mutafakkir yozuvchilarni xam diqqat e'tiborini jalb etgan. Masalan rus yozuvchilaridan biri M.Gorkiy bolalar o'yin va uning mohiyati xaqida shunday degan edi. «O'yin bolalar uchun o'zlari yashab turgan dunyoni bilish xamda uni o'zgartirish qurolidir».

O'yin bolalar hayotida shunday ko'p qirrali faoliyatki unda bolalarga mansub bo'lgan mehnat xam, narsalar haqida fikr yuritish ham, xayol qilish, dam

olish va xushchaqchaqlik manbalari xam mujassamlashgan. Manna shu jarayonlarning barchasi o‘yin faoliyatida namoyon bo‘ladi. O‘yin faqat tashqi muhitdagi narsa va xodisalarni bilish vositasi bo‘libgina qolmay balki, qudratli tarbiya vositasi xamdir. Ijodiy va syujetli o‘yinlarda bolalarni barcha psixologik xususiyatlari shakllanadi. Mana shu nuqtai nazardan o‘yin bog‘chadagi ta‘lim-tarbiya ishlarini yo‘lga quyishda markaziy o‘rinda turadi. O‘yin jarayonida bolaning barcha psixik jarayonlari tarkib topishida imkon bo‘ladi. Chunki o‘yin faoliyati bolalarni diqqat va xotirasi, nutqi, hayoli, hissiyoti, mehnatga oid malakalari va qobiliyatlari namoyon bo‘ladi. Maktabgacha yoshi bolalarni o‘yini xilma-xildir. Ularni o‘yin turlarini asosan quyidagi klassifikatsiya qilish mumkin.

- 1) syujetli va rollarga bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlar;
- 2) Dilaktik o‘yinlar;
- 3) Harakatli yoki qoidali o‘yinlar;
- 4) Aralashtirilgan o‘yinlar;
- 5) Qurish va yasash o‘yinlari.

Syujetli va rollarga bo‘lib o‘ynaladigan maktabgacha yoshi bolalarni eng asosiy o‘yin formasidir.

Masalan: «bog‘cha-bog‘cha», «poyezd-poyezd» kabi qiziqarli bo‘lgan o‘yinlar o‘ynaydi. Lekin turli yoshdagi bolalarning o‘yinlari bir xil bo‘lsa xam syujeti xar xil bo‘ladi. Masalan: kichik grupp bolalari «bog‘cha-bog‘cha» o‘yini uynar ekan ular peshinga ovqat pishiradilar, nonni kesadilar, idishni yuvadilar. Amma kesilgan non ko‘g‘irchoqlarga berilmaydi, pishirilgan ovqat tarelkaga so‘zilmaydi.

Bolalarga sensor tarbiya berishda didaktik o‘yinlarni roli katta. Didaktik o‘yinlar bog‘chada maxsus programma asosida olib boriladigan mashg‘ulotlarni muvaffakiyatli o‘tkazishga yordam, katta guruh bolalarini maktabdagi o‘qish faoliyatiga katta yordam beradi.

Maktabgacha yoshi davrida bolalar o‘yinlari ichida harakatli yoki qoidali o‘yinlar xam muhimdir. Chunki harakli o‘yinlar bolalarni jismoniy jihatdan chiniqtiradi, ularni dadil, qo‘rqmas, epchil bo‘lishga undaydi.

Bolalarga tashabbuskorlik, kollektivizm, burch xislarini ustiradi. Bunga «Kim birinchi», «koptok», «ok kuyoncha» o‘tiribdi «yetib ol» o‘yinlari kiradi.

Harakatli o‘yinlar asosan sayr va jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarida o‘tkaziladi. Drammalashtirilgan o‘yinlarni xam bolalar sevib uynaydilar. Bu o‘yinlar turli xil ertak va hikoyalar sahnaga quyiladi, rollarni esa bevosita bolalarni o‘zlari ijro etadilar. Masalan: «qizil shapkacha», «Tormoq», «Sholg‘om» drammati o‘yinlar bolalarni nutqi hayol va qobiliyatlarini tarkib toptiradi. Maktabgacha yoshi bolalari o‘yinlari orasida qurish, yasash o‘yinlari hammaga ma‘lum bir maqsadga qaratilgan bo‘ladi.

O‘yin faoliyati bolalarni individual ravishda o‘rganish imkonini beradi. Ayrim bolalar kollektiv bo‘lib o‘ynashni yoqtiradilar bu psixologik bolani umumiy taraqqiyotiga ta‘sir etadi. Shuning uchun tarbiyachilar kollektiv o‘yinlarga tortishlari kerak. Bu yoshdagi bolalar o‘yinlari quyidagi psixologik xususiyatga ega.

1) Bolalar o‘yinlari mazmuni xaddan tashqari boyligidadir. Bolalar hayotining sermazmunligi buning asosiy sababidir.

2) Bolalar o‘yinlarini doimo jamoa tusda ekanligi.

3) Xususiyat o‘yin jarayonida vatanparvarlik tuyg‘ularini namoyon bulganligidadir. O‘rta va katta maktabgacha yoshidagi bolalar O‘zbekistonning poytaxtini juda yaxshi biladilar va uni sevadilar, shu tufayli o‘yinchoqlardan zur maroq va g‘urur yasaydilar. Bundan tashqari turli millat bolalari uchun yasalgan ko‘g‘irchoqlarni sevadilar va o‘zlari ham plastilindan shunday qo‘g‘irchoqlarni yasashga intiladilar.

4) Xususiyati – o‘yin jarayonida kishilarni mehnatga munosabatlarini aks ettiradilar. O‘rta va katta guruh bolalari o‘yinlarida kattalar mehnatining o‘zlariga ma‘lum bo‘lgan turlarini aks ettiradilar. Ular bir-birlari bilan doimo do‘st va ittifoq bo‘lib o‘ynaydilar. Bir-birlariga o‘rtoqlariga yordamlashadilar.

Xususiyati-insonparvar va hayotbaxsh bo‘lishidir. Bolalar o‘zlarini o‘yinlarida halkimiz kishilarini kelajakka bo‘lgan ishonchini ko‘tarinki ruhini va yuksak maqsad sari intilishlarini aks ettiradilar. Shunday qilib, maktabgacha yoshidagi bolalar o‘zlarining o‘yin faoliyatlarida ildam qadamlar bilan olga surib borayotgan sermahsul hayotimizning xama tomonlarini aks ettiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. Akramova, H. (2018). Didactic Foundations of Labor Activity for Children with Intellectual Disabilities. *Eastern European Scientific Journal*, (6).
2. Akramova, X. (2019). Peculiarities of the labor activity of mentally retarded pupils. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(6).
3. Akramova, X. (2020). Методика формирования общих трудовых навыков у умственно отсталых учеников через компьютерные мультимедийные программы. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1-7.
4. Akramova, X. (2020). Социально-педагогическая работа с детьми дошкольного возраста. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
5. Akramova, X. (2020). Zamonaviy multimedia vositalaridan foydalaniş-muvaffaqiyat garovi. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1-5.
6. Akramova, X. (2020). Коррекционно-педагогические обобенности формирование навыков здорового образа жизни у детей с умственной отсталостью в семейных условиях. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
7. Akramova, X. (2020). Aqli zaif oquvchilarda axborot dasturlari vositasida umumiy mehnat konikmalarini shakllantirish metodikasi. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
8. Akramova, X. (2020). Zamonaviy multimedia vositalaridan foydalanish-muvaffaqiyat garovi. *Bola va Zamon jurnal. T*, (2-2019).
9. Akramova, X. S. (2016). Maktabgacha ёshдаги болалар билан олиб бориладиган ижтимоий-педагогик фаолият. *Современное образование (Узбекистан)*, (4).

10. Akramova, X. (2020). Aqli zaif ўқувчиларни компьютер технологиялари асосида меҳнат кўникмаларини шакллантириш. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(16), 1-9. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/4013
11. Akramova, X. (2020). Коррекционно-педагогические обобщенности формирование навыков здорового образа жизни у детей с умственной отсталостью в семейных условиях. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 15(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/918
12. Akramova, X. (2020). Социально-педагогическая работа с детьми дошкольного возраста. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 7(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/674
13. Akramova, X. (2020). Didactic Foundations of Labor Activity for Children with Intellectual Disabilities. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 7(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/682
14. Akramova, X. (2020). Методика формирования общих трудовых навыков у умственно отсталых учеников через компьютерные мультимедийные программы. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(12), 1-7. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/3182
15. Akramova, X. (2020). Methods of developing general work skills in mentally retarded students through information programs. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 7(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/697
16. Akramova, X. (2020). Peculiarities of the labor activity of mentally retarded pupils. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 15(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/897
17. Akramova, X. (2020). Aqli zaif o`quvchilarda axborot dasturlari vositasida umumiy mehnat ko`nikmalarini shakllantirish metodikasi. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 15(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/916
18. Akramova, X. (2020). Замонавий мультимедиа воситаларидан фойдаланиш - муваффақият гарови . *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(12), 1-5. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/3162
19. Akramova, X. (2020). Мактабгача ёшдаги болалар билан олиб бориладиган ижтимоий педагогик фаолият технологияси. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(16), 1-5. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/3994
20. Akramova, X. (2020). Mehnat darslarida aqli zaif bolalar nutqini o`stirishning o`ziga xosligi. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(16), 1-5. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/4025
21. Malikaxon Qodirova, [МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING BILISH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH](#), Журнал Педагогика и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari
22. Malikaxon Qodirova, [МАШҒУЛОТЛАР ВА УЛАРНИНГ БОЛА ИДРОКИНИ ШАКЛЛАНИШИДАГИ АҲАМИЯТИ](#), Журнал Педагогика и

[психологии в современном образовании: № 1 \(2021\): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari](#)

23. Malikaxon Qodirova, [O'SMIRLAR PSIXOLOGIIYASI VA O'SMIR XULQ-ATVORINING O'ZIGA HOSLIGI](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari

24. Malikaxon Qodirova, [AGRESSIYANING NAZARIY ASOSLARI](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari

25. Malikaxon Qodirova, [ВОСПРИЯТИЕ " Я " У ДЕТЕЙ](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): Journal of Pedagogy and psychology in modern education

26. Malikaxon Qodirova, [ЧЕЛОВЕК И СТРЕСС](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): Journal of Pedagogy and psychology in modern education

27. Jumanova, N. (2021). ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОБУЖДЕНИЯ БОЛЬШОЙ ГРУППЫ ДЕТЕЙ ЛЮБОВЬ К ЛИТЕРАТУРЕ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1366>

28. Jumanova, N. (2021). ПРОФИЛАКТИКА ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ДЕФЕКТОВ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1365>

29. Nasiba Jumanova, [ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ АКТИВАЦИИ, УСКОРЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 1 № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari

30. Obidova, D., & Nasiba, J. ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF HEALTH CARE INSTITUTIONS: PROSPECTS FOR THE APPLICATION OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE.

31. Sherboevna, N. J. (2020). THE USE OF INTEGRATED TECHNOLOGIES IN THE CULTIVATION OF CHILDREN'S SPEECH IN PRESCHOOL EDUCATION. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(2).

32. Dilfuza Qarshiboyeva, [КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ПОДРОСТКОВ](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari

33. Dilfuza Qarshiboyeva, [IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 1 № 4 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari

34. Qarshiboyeva, D. (2021). ЁШЛАРНИ КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШДА ИЛМИЙ ИЗЛАНИШЛАР ҲАҚИДАГИ БИЛИМЛАР УЗЛУКСИЗЛИГИ. Журнал Педагогики и психологии в современном

образовании, (2). извлечено от <https://art.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2906>

35. Toshpo'latova, N. (2021). SHET TILI FANLARINI O'QITISHDA O'QUVCHINING INDIVIDUAL PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI HISOBGA OLISH USULLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (2). извлечено от

<https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/3073>

36. Nodira Toshpo'latova, ПРИ ОБУЧЕНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ - УЧИТЫВАТЬ ПСИХИКУ УЧАЩИХСЯ, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari

37. Nodira Toshpo'latova, ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ РАЎБАРИНИНГ МУЛОҚОТИ ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ОМИЛИ СИФАТИДА, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari